

Anul VIII, N. 85

Noiembrie 1981

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

PERIT-AU DACII? UNDE SUNT ROMANII DIN DACIA?!.....

Gavrilă Copil

Limba, ocupațiile și istoria Dacilor ocupă un loc de seamă în activitatea lui B.P. Hasdeu. Ne vom îndrepta atenția în sensul acesta numai spre două titluri: "Mozaice de la Zarmizegetuza" și "Perit-au Dacii?!"

În "Mozaice de la Zarmizegetuza", Hasdeu având în față două stampe după mozaicele descoperite în 1823 la Sarmizegetuza preciza: "Tabeloul întâi reprezenta pe Priam cerând lui Achil trupul lui Ector". În tabloul al doilea... "cine oare n-ar recunoaște în această scenă pe troianul Paride, alegând din trei zâne ale Olimpului pe Vinerea și înmânându-i, pre ciuda Giunonei și a Minervei, mărul de aur?". "Războiul troian, sub privința elementelor sale constitutive, fu o luptă între naționalitățile tracă și elină". "Deci mozaicele de la Zarmizegetuza reprezintă scene din istoria națională a Dacilor. Execuția demonstră pe însuși artistul a fi fost dac".

Înainte de a ne folosi de textul studiului lui Hasdeu "Perit-au Dacii?", să ne fie îngăduit să reproducem un fragment din introducerea emnată de Aurel Sacerdoțeanu, B.P. Hasdeu, *Scrieri istorice*, vol. I, Ed. Albatros, 1973, și să reamintim condițiile propuse de Hasdeu pentru stabilirea cuvintelor de origine dacică. "Perit-au Dacii?" a fost fără îndoială un tudeu-semnal care i-a făcut onoare și-i va face totdeauna. Atunci i s-a dus multe acuzații, dar el a trecut peste "orice veleitate romanică" și a căutat prin filologie să găsească persistența dacică. Aici a exagerat mult și greșit căutând o origine dacă oricărui cuvânt căruia nu i se găsisse una până atunci. Raționamentul nu este greșit; nu trebuie însă generalizat. Dar dacă pe acest drum ar fi fost sprijinit de școala filologică ce i-a urmat,

rezolvarea acestei probleme ar fi fost mult mai departe decât unde este azi. Inșă fiind "bazate pe idei prea subiective", după caracterizarea lui Ovid Densusianu, ele au trebuit să cadă".

Și Hasdeu continuă argumentația ca și până acum, într-o impecabilă manieră științifică, invitând mereu la document. La mai puțin de un secol după cucerirea Daciei, Dio Cassius povestește: "Trimițând Curii solie la Roma, Comod li hărăzi pace, deși mai înainte vreme o a fost respins, în mai multe rânduri, știind că, fiind până atunci tari, ei au fost cerut, nu atât liniștea, precât timpul pentru a se pregăti la război...De asemenea, Sabinian liniștii 23.000 dintre Dacii cei *mărgineni*, făgăduindu-li pământuri în partea Daciei, *supusă Romanilor*, căci fiind înșiși izgoșiți de la locurile lor, ei se pregăteau de a da sprijin celorlalți Daci".

Concluzia se impune de la sine: Dacii au reușit să-și impună punctul de vedere. Să ne fie iertată o întrebare...Oare acești Daci care au stat o vreme sub ocupația romană, iar acum își ascuteau armele împreună cu Dacii liberi pentru a-și apăra patria, în ce limbă se vor fi înțeles cu acești Daci liberi? E lesne de înțeles...Neîndoielnic în limba dacă. Luptătorii nu fac tratate de pace, fie și temporare, pentru a cere de la adversari profesori, care să le șteargă din memorie limba maternă și să o înlocuiască cu alta.

B.P. Hasdeu atribuie origine dacică cuvintelor care nu au corespondent în latină; nu s-au putut împrumuta de la vecini; nu au existat în limbile popoarelor care au traversat România...; nu sunt ale poporului de la care se presupune că au intrat în limba română, deoarece obiectul denumit prin cuvânt n-a existat la locul de origine al poporului respectiv.

Este necesar oare să se precizeze că obiectul are legătură nemijlocită cu obiceiurile, ocupațiile statornice, tradiționale etc..?

Deși aceste criterii sunt riguroase, exacte, științifice, observația de mai înainte referitoare la filologia noastră, se potrivește și acum, deoarece dacă filologii ar fi avut în vedere aceste premise, studierea limbii române "ar fi ajuns mult mai departe decât unde este azi".

Incheind pe marginea acestei idei, formulăm o întrebare la care lingvistica actuală ar fi răspuns deja dacă ar fi dat curs cercetărilor lui Hasdeu: Oare numai acele cuvinte care n-au corespondent latin sunt dace, nu cumva sunt dace și cuvinte care au corespondent latin, un anume paralelism fiind admis când se studiază alte limbi?! De ce nu se admite așa ceva și când e vorba de limba noastră? Limba noastră nu are nici o legătură cu un trunchi comun al limbilor? Trunchi comun...Limbă indo-europeană...

B.P. Hasdeu pentru a respinge erorile puriste ale Școlii ardeleni atrage atenția asupra unei greșite traduceri din Pausanias, referitoare la dănuirea Dacilor. Hasdeu afirmă: "va rămânea învederat că *sînt* nu este *au fost*, că a *cuceri* nu seamănă cu a *stinge*, în sfârșit că pe timpul împăraților Adrian, Antoniu și Marcu-Aureliu, urmașilor lui Traian, când Pausania a scris cartea, *învinșii Daci trăiau pe țărmiile Dunării*, deși, poate, în o mai mică armonie cu Romanii, decât Ardelenii sînt acum cu Austriecii.

Perit-au Dacii?»

Textul lui Pausanias cât și traducerea lui Hasdeu - de necontestat, fără puțință de a fi respins - ridică de la sine vâlul de pe întregul adevăr. Dacii învinși

trăiau pe țărmii Dunării - teritoriu ocupat de către Romani... Ceilalți Daci, care reușiseră să-și păstreze libertatea, în o parte însemnată din Transilvania și în Moldova, - trăiau aici mai departe pe vatra lor strămoșească. Și nu oricum, adăugăm noi, conform datelor istoriei, ci luptând, pregătindu-se pentru lupte, având scop final eliberarea Daciei. Esențiale rămân cele scrise de Pausanias despre Daci: *sînt* (nu *au fost*) și *cucerii* (nu stinși)!

Să ne îndreptăm atenția din nou asupra lui B.P. Hasdeu, aplecat asupra lui Appianus: "În această cărtece, cuprinzătoare de vreo 15 paragrafuri, Appian, după ce a descris hōțarele împărăției despre Africa și Asia adaugă: "Despre uscatul Europei puterea Romei se întinde până la fluviile Rin, ce se varsă în Oceanul Nordic, și Dunăre, ce cade în Pontul Euxin; însă în unele locuri și de-ncolo de aceste râuri, Romanii stăpânesc pe Celții de peste Rin, iar preste Dunăre pe Geți, ce-i cheamă Daci"... "Iată deci o mărturisire - comentează Hasdeu - împotriva cărei prea luminații puriști vor putea răspunde numai doară prin un energic "Sacrament!" de al caporalului austriac! Perit-au Dacii?"

Au mai rămas negustorii - singura scăpare pentru acei care susțin că și Dacii liberi și-au pierdut limba - legăturile comerciale dintre Daci și Romani înainte de cucerirea romană. Vin câțiva negustori de aiurea și poporul dac le cade în genunchi, renunță să mai muncească - căci nu mai avea timp, de atâta studiu - a învăța latina... Câte un negustor în orele de latină se va fi urcat pe vreun pisc de munte să fie auzit de cât mai multe mulțimi de Daci... De câtă latină ar fi avut nevoie un negustor? Câți și cum vor fi vorbind latina? Iată, în continuare, comentariul lui B.P. Hasdeu: «Nu mai puțin, povestirea lui Dion Casio arată că, pentru a se fi *romanizat* Dacii, n-a fost de agiuns o sută de ani; simțul slobozeniei nu se uită degrabă...» «numai o parte din Dacia a rămas sub stăpânirea Romanilor?...» «îndelungat timp după cucerirea Daciei, Dacii *păstrau* încă vechea lor naționalitate, până și *înspăimântând* pe Romani». Concluzia este la îndemâna oricui - dacă în prima sută de ani Dacii au rămas ei înșiși, vor rămâne și în continuare, timpul în care armata romană va fi obligată să se retragă nefiind chiar așa de îndepărtat...

După ce comentează și pe Eutropius, susținând aceeași continuitate dacă, B.P. Hasdeu își încheie studiul, oarecum inconstant - cuvintele lui lasă această impresie prin faptul că se apără de «învinovățiri, din partea unor limbui» care se «vânzolesc»? - vorbind, în câteva cuvinte doar (și acestea ieșite din contextul studiului) de o *compozițiune chimică* «ale cărei însușiri de acum sînt de istov deosebite de însușirile fieșcărei părți constitutive, din cele ce s-au fost dintru-nceput în ea». E evident că nu se referă la capacitatea de asimilare... Totuși la sfârșit ne reîntâlnim cu aceeași întrebare: «Perit-au Dacii?» Intregul studiu este un răspuns: Nu, n-au pierit. Ori, nepierind Dacii, ba mai mult, reușind să-i alunge pe Romani din Dacia, o altă întrebare se impune: unde sunt Romanii din Dacia care să continue influența într-o așa de mare măsură încât Dacii să învețe latina? Influența limbii latine din partea acelor membri ai unor familii mixte a fost fie înlăturată, anihilată, blocată, fie redusă de poporul dac, din nou adevărat vulcan în erupție.

La drept vorbind, acelor știutori de latină dintre Daci le mai ardea lor să vorbească latina în lumea dacă, toată deslănțită împotriva Romanilor? De

ce nu suntem drepți, obiectivi și să vorbim acum și de procesul invers, abandonarea unor expresii sau cuvinte latine însușite de nevoie de unii Daci în raportul cu oficialitățile romane. Și chiar rămânând o parte, - pentru moment spre amuzarea Dacilor victorioși - unele încetățenindu-se, tot nu însemna mai mult decât împrumuturile realizate de orice limbă de la o altă limbă, decât, să zicem, cuvintele străine intrate în limba română în ultimul timp. Și oare în ultimul timp a dispărut limba română?!

Cine să-i fi învățat latina, de la cine să fi învățat latina, când? Nu negăm prezența Romanilor în nordul Dunării, dar cum să-i fi romanizat aceștia pe Dacii care luptau mereu pentru libertate, la început pe teritoriul Daciei, apoi și în afara acestui teritoriu? Un popor care e în stare să continue lupta împotriva unor agresiuni e firesc să rămână el însuși. De prezența și de o anume influență romană în Dacia, desigur vorbim mai ales în perioada ocupației, dar după retragerea legiunilor, o astfel de idee e fără temei, e fantezistă. Și câtă latină știau legiunile romane formate din ostași din toate părțile imperiului? Mulți deloc sau aproape deloc, în afara unor comenzi militare, știut fiind faptul că Romanii nu întârziiau să formeze legiuni în țările ocupate și apoi să le trimită în altă parte sau în apropiere, de la caz la caz. Vor fi știut latina sclavii daci, făcuți sclavi de Romani? Nu. Dar proaspetele legiuni formate din Daci? Nu. Cu câtă latină știau aceștia ar fi fost în stare să influențeze un popor - unde ar fi fost trimiși ca «legiuni romane» - într-atât încât acesta să-și piardă limba? Categoriec nu. Dar adevărul acesta trebuie să-l aplicăm și pentru noi. Cum să-i fi romanizat pe Dacii care luptă din secolul al III-lea până în secolul al IV-lea, împotriva Imperiului Roman? (armata și administrația se retrag în secolul al III-lea).

Cei ce luptă, există. Luptele, confirmate documentar, sunt mărturia imposibil de contestat a dăinuirii poporului dac pe teritoriul său străvechi și după cele două războaie daco-romane de pe vremea lui Decebal și după temporara ocupare a unei părți din Dacia. Iată numai o parte din împărații romani - secolele III-IV - care în urma luptelor cu Dacii și-au luat numele de Dacicus sau Carpicus: Filip Arabul Carpicus Maximus, Maximinus Dacicus Maximus, Decius Dacicus Maximus, Gallienus Dacicus Maximus, Aurelian Dacicus Maximus, Diocletian Carpicus Maximus, Maximinian Carpicus Maximus, Galerius Carpicus Maximus, Constantius Chlorus Carpicus Maximus, Constantin cel Mare Carpicus Maximus.

Gloria romană inițial a constat în faptul că au reușit să cucerească lanțul de cetăți dacice, inclusiv Sarmizegetusa și să pună mâna pe tezaurul dac, mărturie inestimabilă a înaltei civilizații dace și să-l distrugă. Au călcat în picioare sanctuare, fresce, inscripții. Cel mai mare jaf al antichității. Titlul de glorie acum, apoi în plecarea de nevoie din Dacia și înfine titluri de glorie în afara Daciei, unde au fost constrânși în secolul al III-lea să se retragă. Oare titlul de Dacicus Maximus pentru Galienus și Aurelian e chiar de glorie? Să nu uităm că de fapt Aurelian e silit să-și retragă definitiv cohortele din Dacia...Numai eliberatorii daci nu-și lasă nici un titlu de glorie, deși Romanii în vremurile evocate de noi au suferit nu o dată cumplite înfrângeri din partea Dacilor, mereu angajați în lupte, mereu primejdioși pentru Romani. Așa, să ne amintim de secolul al III-lea e.n., cu bătălii care înseamnă și ele, de fapt,

păstrarea în istorie, din antichitate până astăzi - prin șirul mileniilor - vezi atestarea lui Herodot ș.a. a sud-estului țării noastre - Dobrogea întregă, fără întrerupere geto-daco-romană. E locul acum de o pioasă și expresă pomenire și a Dacilor liberi din vestul, nord-vestul și nordul Daciei, care au păstrat libertatea Ardealului, de asemenea teritoriu românesc multimilenar.

Astfel de momente istorice impun o evocare mai cuprinzătoare. Dacii liberi din partea de nord, nord-vest, vest a Daciei, cât și cei din partea răsăriteană a Daciei (Carpil) împreună cu Dacii de sub ocupație, zdrobesc cerbicia romană în toată zona ocupată din Dacia, ba mai mult, trec în Moesia Inferioară și ajung până în Tracia, restabilind, prin forța armelor, pentru moment o lume dacă (daco-geto-carpo-moesio-tracă), strivind peste tot rezistența armată romană. O stare de libertate, de eliberare... (Și suntem înainte de retragerea legiunilor din Dacia). Astfel de descinderi armate și în nordul Dunării vor avea loc și după retragere. Acea treime din Dacia, treime cucerită de Romani, a fost printre ultimele teritorii cucerite de imperiul roman și prima provincie pierdută din imperiu. În aceste condiții nu se poate vorbi în nici un caz de o consolidare a populației daco-romane, ci de o consolidare a populației dace. Despre ce romanitate, despre ce nou popor și nouă limbă putem vorbi la nord de Dunăre? Nou popor și nouă limbă? (Chiar și în formare. Și, ne rugăm frumos, câte secole rămâne poporul acesta așa, tot în formare? Șapte, opt, nouă, zece, ba chiar douăsprezece secole? Se tot formează pe sine și tot își formează limba. Ca la noi, la nimeni.) Ce limbă vorbeau Dacii liberi și Dacii din teritoriul ocupat al Daciei? Dar acești Daci fără Romani în întreaga Dacie? Ce limbă vor fi vorbit? Neîndoielnic limba dacă. Nimeni nu poate susține altfel, cu argumente. (Unele formațiuni militare romane au mai rămas doar în câteva fâșii de pe malul nordic al Dunării). Nu negăm existența unor familii mixte. E vorba de ceea ce s-a întâmplat de fapt, de dănuirea acestor Romani rămași în Dacia. Desigur, este știut faptul că problema limbii a fost rezolvată printr-o afirmație: Dacii și-au pierdut limba (pe unde, prin munți, prin văgăuni, prin codri, prin sate, în timpul luptelor?) învățând-o pe a Romanilor. Când? Cum? Ori Dacii fiind mereu prezenți în istorie și în neîntrerupt conflict cu Romanii, conflict un timp pe teritoriul Daciei, apoi cu preponderență în afara patriei eliberate de sub Romani, nu ne rămâne, în această situație, pentru a explica de ce noi, Românii, vorbim o limbă latină, decât o posibilitate: Dacii și Romanii vorbeau aceeași limbă sau limbi asemănătoare încă înainte de războaiele dintre Daci și Romani și deci noi Românii, azi, vorbim străvechea limbă a strămoșilor noștri Daci.

Dar nu ne ocupăm de limbă, lăsând acest aspect, cu tot respectul și admirația noastră, în seama celor ce și-au dedicat viața studierii limbii române. (Totuși ne exprimăm mirarea în fața unei afirmații dintr-o carte cu pretenție de lucrare fundamentală în cultura oricărei țări (*Mic dicționar enciclopedic*), anume că la granițele de nord-vest, nord și nord-est ale Daciei romane, pe teritoriul Moldovei și Munteniei, locuiau mase compacte de populație geto-dacă liberă (Carpil, Dacii liberi), care (*romanizați*) (sic) și ei, vor *împerspăta* (sic) numărul și forța Daco-Romanilor în *momentul* (sic) retragerii stăpânirii romane la sudul Dunării. Sacrament! Dacii liberi, Carpil, -mase compacte

-romanizați deci până la retragerea stăpânirii romane. Ne întoarcem la întrebarea lui Hasdeu, Perit-au Dacii? Evident nu, nici în secolul al III-lea, nici în secolul al IV-lea...Dar dacă n-au pierit și luptă încă împotriva imperiului roman, mai ales la sudul Dunării, deci în afara Daciei - de unde armata romană a fost constrânsă să se retragă (ne repetăm, dar trebuie) întrebarea în legătură cu limba pe care o vorbeau ei în secolele III-IV e firească. Răspunsul e unul singur, limba dacă. Zosimus transmite faptul că împăratul Theodosius I a înfrânt în anul 381 pe Carpodaci, pe care i-a constrâns astfel să se întoarcă pe locurile lor de la nord de Dunăre. Deci suntem la sfârșitul secolului al IV-lea. Fără doar și poate, în secolul al V-lea sunt tot ei înșiși, daci, vorbitori de limbă dacă.

Nu se cunoaște nici o invazie romană în secolele V-VIII, nici o ocupare a Daciei, pentru ca acești Daci să fie constrânși acum să învețe limba latină -și cu toate acestea limba noastră din secolele IX-XI, limba Românilor din țările românești conduse de Menumorut, Glad și Gelu, limba scrierilor medievale, limba monumentalității eminesciene, una și aceeași - este o limbă latină. Concluzia se impune de la sine. Vorbim limba dacă dintotdeauna, limba strămoșilor noștri Daci.

Numele de Dacia pentru patria noastră e păstrat de popor și intelectuali până în secolul XIX, când între numele de *Dacia* și *România* s-a optat pentru *România*, din motive politice imediate, respectiv pentru ca statul român să obțină - în împrejurările istorice respective - sprijinul lumii latine, mai ales al Franței. Il păstrăm și azi în inimi și pe buze. E al nostru prin secolele ce vin.

HASDEU DESPRE ZAMOLXE

(*manuscris*)

Autorul *questiunilor filosofice* sau al *Examenului contra tuturor eresilor* numește lămurit pe Zamolxe "de origine tracă" (...) fie acest autor, Origene, precum se zice, sau altul care a existat după dânsul, dacă însă a fost contemporan cu Lucian care și dânsul a numit trac pe Zamolxe, asemenea și alt Sirian, divul Iamblihu din Halcide (...)

Mai cu deosebire etimologii și lexicografii numesc *Getu* pe Zamolxe (...), Getic îl mai numesc și Gregoriu Teologu din Nazianza în versurile sale (...), Elenii ce locuiesc Pontul și Helespontul, consultându-l pe Herodot, au zis: "că acest Zamolxe om fiind, a servit la Pitagora (...); după care apoi, devenind liber, a câștigat bani mulți și după aceea s-a reîntors în patria sa" care este Tracia; către aceasta mai menționează că el a pus Tracilor și Geților legi în parte (...)

IL FIGLIO DI ROMULA

Contributo dell'elemento etnico dacico
al comando dell'Impero romano

—
Liviù Jurchescu

(Segue dal numero precedente)

Per circa dieci anni i rapporti fra i due rivali furono, apparentemente, pacifici ma, nel 324, essi scendono in campo per combattersi. E' una lotta fra due giganti. Si combatte per terra (Adrianopoli) e per mare (Ellesponto). Costantino disponeva di 120.000 uomini armati e di una flotta di 200 navi; Licinio aveva 160.000 uomini e 350 galere.

Vinse Costantino. Molto contribuì alla sua vittoria la sagacia del figlio di primo letto, il cesare Crispo - che era stato educato da Lattanzio. Tuttavia, di ritorno a casa, Costantino apprende dalla moglie che Crispo l'ha insidiata e, senza esitare, lo uccide. Non tarda però a rendersi conto di essere stato vittima di un inganno: Crispo era innocente. Allora uccide Fausta e uccide anche il cesare Liciniano, figlio della sorella, perchè era anche figlio del defunto rivale Licinio.

A Costantino è attribuito il merito di aver istituito il cristianesimo *di stato*. Per molto tempo si è parlato di lui come dell'autore esclusivo di un editto di tolleranza - il cosiddetto editto di Milano. Riteniamo opportuno fare alcune precisazioni e porre fine a certe viete confusioni.

In primo luogo ricordiamo che, prima ancora del cristianesimo di stato, è esistito il cristianesimo *primitivo*, distinto dal cristianesimo di stato - che si affermerà più tardi ad opera di Costantino - e che il cosiddetto editto di Milano è anteriore all'insediamento del cristianesimo di stato.

Il cristianesimo di stato poggia sulle conclusioni del Concilio di Nicea, che decretava unica religione giusta la cristiana. Ma, nello stesso editto, appare anche un'altra ampia prospettiva: «Essendoci convinti da più tempo che ciascuno deve poter scegliere liberamente la propria religione onde servire la divinità nel modo che ritiene adeguato, tanto i cristiani, *che gli altri* possono conservare la religione che hanno abbracciata».

Chi è l'autore di questa umana formulazione dell'editto di Milano, con cui si vuol abbracciare non solo il cristianesimo ma l'intera umanità? Perchè l'editto di Milano non è «vero» ma solo «cosiddetto»?

Tale documento è stato redatto e diffuso da Licinio. E' un fatto certo. Altrettanto vero è che Licinio ha anche specificato che la decisione è stata

presa di comune accordo con Costantino. Ma c'è stato, in realtà, un accordo?

A nostro avviso una logica elementare costringe lo studioso imparziale a rispondere negativamente. Non dimentichiamo che Licinio, che, nel cosiddetto editto di Milano ci assicura che anche Costantino fu d'accordo che «gli altri» conservassero la propria religione, morì nel 324 e che fino a quella data la storia non fa menzione di cristianesimo di stato. Dobbiamo poi tenere presente che, a distanza di un anno ha luogo il Concilio di Nicea, che offre le basi al cristianesimo di stato, il quale non comprende più anche «gli altri» poiché riconosce religione valida solo il cristianesimo di stato, obbligatorio per tutti. Eusebio, capo della Chiesa, autore del Credo, ne fissa i dogmi e Costantino ne garantisce il rispetto con la dittatura militare.

Queste sono considerazioni quanto mai forti e valide a sostegno della supposizione che Licinio abbia forzato decisamente la mano di Costantino per l'espressione «gli altri», nel testo del cosiddetto editto di Milano, che restò un documento del cristianesimo primitivo.

Non avremmo voluto occuparci di problemi di culto, ma il ricercatore imparziale della verità storica non può sottrarsi al proprio dovere. D'altra parte non meriterebbe la qualifica di mondiale - o molto diffusa - un'idea in cui non si inquadrasse un interesse nazionale superiore, com'è, ad esempio, la continuità in Dacia, considerata il problema primo della storia romana, continuità che trova argomenti in abbondanza a suo sostegno - particolarmente per la durata dell'occupazione - nella personalità dei Daci di cui ci occupiamo e alla cui integrità dobbiamo vegliare, anche se tale impresa dovesse portare un po' di scompiglio nel limbo di altre personalità antiche, analizzate oggi alla luce di concezioni di vita, che nel frattempo si sono evolute.

Il primo editto di tolleranza che la storia ricordi è quello che va sotto il nome di Editto di Galerio. Perché porta questo nome? Perché è opera esclusiva di Galerio? Per la verità l'editto di Galerio reca tre firme. La prima è quella di Galerio, un'altra è quella di Costantino. A chi appartiene la terza? Qui è la chiave di una grande diversione.

Dopo la morte di Galerio, lo chiamarono Editto di Galerio e non «*Editto di Galerio, Costantino e Licinio*», forse per evitare che in qualche posto Costantino figurasse secondo e dovesse dividere i meriti anche con un terzo nella questione della libertà per i cristiani.

Consideriamo, per quanto concerne i collaboratori di Galerio, le loro comunicazioni diffuse in base all'Editto di Galerio. La storia ha conservato qualcosa anche di Daia, sebbene egli non figurò tra i firmatari.

Daia ordina, in base all'editto e in qualità di subalterno di Galerio, che «*i cristiani non siano molestati nella professione della loro religione*».

E Licinio, rivolgendosi a un suo subalterno: «Al nostro amatissimo Anulino, salute! Ormai è nostro costume ordinare non solo che nessuno venga molestato nel possesso dei suoi averi ma anche che venga restituito a ciascuno ciò che ingiustamente gli è stato tolto. Pertanto ordiniamo che, appena ricevuta questa nostra lettera, provvediate a disporre affinché vengano restituiti ai cristiani tutti i beni che sono stati di loro proprietà (giardini, case,

eredità, ecc.) in qualsiasi città e che sono stati usurpati dai decurioni o da altri».

Ecco un frammento dall'Editto di Galerio: «Il nostro costume di fare in modo che tutti i nostri sudditi godano gli effetti della nostra clemenza ci ha determinato a trattare favorevolmente i cristiani ed a permettere loro di riunirsi come sono soliti fare, senza essere molestati.»

Galerio motiva la promulgazione dell'editto con tre parole memorabili: ...«pro nostra humanitate...» - per amore del nostro prossimo!

La Romania, erede legittima di questo patrimonio storico senza pari, potrebbe collocare tali parole, degne di sventolare sulla bandiera dell'ONU là dove si conviene, vale a dire sullo stemma del Paese, sulle monete, sui francobolli, a loro vasta e perenne diffusione.

Nel leggere la prefazione all'opera «Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor» di D. Cantemir, abbiamo trovato di particolare interesse il dialogo con «Preda Stambol, Romeno della Muntenia che, per grazia dell'Imperatore, è stato anche 'sotnic' di Harcov».

Cantemir prosegue: «Egli ci racconta che, in Romania, in prossimità del Danubio, si vedono fondazioni simili a quelle di una fortezza, che i contadini del luogo chiamano, come hanno appreso dai loro antenati, le Corti dell'Imperatore Ler ed anche nelle colinde (canti) dell'Anno Nuovo, nominano ancor oggi Ler, Aler Domnul, nome che suona Aurelio, Aureliano».

Cantemir informa inoltre che Aureliano era onorato dalla popolazione della Dacia già traiana perché, quando tale provincia fu abbandonata dai Romani, non si mostrò indifferente alla sorte dei Daco-Romani, che rimanevano sul posto. Egli non lasciò in balia degli eventi quella popolazione: «Non solo come imperatore, aveva a cuore la sorte della Dacia, infatti egli era nato in Dacia, che si chiama anche 'maluroasa'».

Affinché sia fuori dubbio che l'imperatore Aureliano, sebbene Daco della Dacia 'maluroasa' (Dacia Ripensis, situata, come la Dacia Mediterranea, a sud del Danubio) non esitava a preoccuparsi della sorte della popolazione daco-romana, che si trovava a nord del Danubio, Cantemir aggiunge: «come ancor oggi vediamo che, dalla Porta di Ferro, in Misia, e fino al Mar Nero, i paesi che sono più vicini al Danubio sono abitati da Romeni dello stesso ceppo e che parlano la stessa lingua parlata da quelli che abitano sulla riva opposta del Danubio».

Illustreremo i motivi per cui malgrado gli argomenti di Cantemir consideriamo errata la supposizione che il nome ricorrente nei ritornelli delle colinde si riferisca ad Aureliano. Se si trattasse di Aureliano, si direbbe «Relui Doamne». Invece è invertito. E ciò tanto più che Cantemir parla delle Corti di un certo imperatore *Ler* e non di un imperatore *Rel*.

A chi volesse ricordarci il fenomeno molto diffuso dell'inversione di due suoni o sillabe all'interno della parola risponderemmo che l'ipotesi della metatesi è superata quando si pensi che i Daco-Romani, in particolare quelli passati al *cristianesimo*, non avevano motivi per onorare il *pagano* Aureliano, che non li ha gratificati della sua benevolenza, al contrario.

Nel «Sommario di storia romana» (IX, 14), Eutropio scrive di Aureliano che «è degno di lode perché ha rinvigorito la disciplina militare e i costumi dissoluti». Ma l'essere meritevole e daco non poteva costituire ragione sufficiente perché i Daco-Romani a nord del Danubio, che cantavano le colinde - e quindi erano cristiani - lo onorassero, tanto più che, personalmente, mostrò sempre disprezzo per i cristiani.

Lo storico latino Flavio Vopisco, nella sua opera «Vita di Aureliano», al cap. XX riproduce le parole pronunciate in Senato da Aureliano: «Mi stupisco, onorevoli senatori, che abbiate indugiato così a lungo prima di aprire i libri sibillini, come se vi trovaste in una chiesa cristiana e non nel tempio di tutti gli dei».

Se Aureliano era daco - come afferma Cantemir - e noi siamo certi che lo era - la storia ricorda un solo suo «compatriota» (come dice Flavio Vopisco) che ne abbia parlato in termini elogiosi: Iunius Tiberianus. Sempre Flavio Vopisco, nell'opera citata (cap. I) ci assicura che Iunius Tiberianus, due volte console e poi prefetto di Roma, era «uomo illustre e degno di essere ricordato con rispetto» e cita una sua esclamazione in Senato: «Rimarrà sconosciuta la storia del divo Aureliano, uomo notevole e principe illustre, che ha ridato ai Romani il dominio del mondo intero? Gli dei tengano lontana da noi una simile vergogna!»

Potremmo anche supporre che il *Ler* delle colinde si riferisce ad Aureliano se solo esistesse una testimonianza che egli ritirò le truppe romane dalla Dacia in considerazione non dei doveri che gli venivano dalla carica di imperatore ma delle aspirazioni del popolo dacico. Ma una testimonianza in questo senso non esiste. Anche se un fatto - nel nostro caso la liberazione o l'abbandono della Dacia - è sempre più convincente di un'affermazione, il fatto che la congiuntura non costringeva a quell'epoca l'Impero ad abbandonare la Dacia non corrobora l'ipotesi di una liberazione effettuata intenzionalmente.

L'attaccamento di Regaliano, Daia e Galerio al popolo dacico è inequivocabile, quello di Aureliano, invece, è meno chiaro. Regaliano si vantava di discendere da Decebalo mentre Aureliano non esita a imparentarsi con il console Ulpio Crinito, discendente di Traiano, che lo adotta. Ed ancora Aureliano - come abbiamo ricordato - sopprime migliaia di Daci, colpevoli di aver preso parte ad una guerra civile. Finché la Dacia Traiana è sotto il suo governo non fa il minimo gesto di ostilità contro i Daci ma, una volta abbandonata la Dacia, combatte le tribù daciche dei Carpi passati a sud del Danubio.

I Carpi vengono descritti come i più bellicosi tra i Daci ed è perciò che il Senato dà ad Aureliano il titolo trionfale di «Carpicus» al suo ritorno dalla guerra con i Carpi. Egli però, stranamente, minimizza l'onore che gli è stato fatto dichiarando: «Ora non manca altro che mi chiamate anche «carpiscus» (sorta di calzari).

D'altra parte N. Iorga ricorda che il principe consigliere di Aureliano potremmo dire il suo primo ministro - fu un Daco di nome Mucapor.

(segue)

TOPONIMICE GETO-DACE ÎN CAMPIA DUNĂRII PE VALURILE DE APĂRARE CONSTRUITE DE ROMANI

Ion N. Mailat

Herodot scrie pe la anul 450 î.e.n. că la nord de Istros, cum se numea Dunărea în limba tracă, trăiau Tracii, popor mare și puternic compus din peste o sută de triburi. Ei vorbeau aceeași limbă și erau uniți în aceeași religie. Dintre ei, Geții erau cunoscuți în acea vreme ca cei mai viteji și mai drepți. Mai târziu, la începutul veacului I î.e.n. Burebista uni sub stăpânirea sa pe Daci și Geți întinzând hotarele Daciei între Tisa și Nistru, Dunăre și Marea Neagră. Incepu să atace pe Romani la sud de Dunăre, însă fu omorât de nobilii *tarabostes* la anul 44 î.e.n. În același timp era asasinat și Caius Iulius Caesar în senatul Romei, care se pregătea cu legiunile romane să atace Dacia. Astfel înfruntarea dintre imperiul roman și regatul dac se amână cu circa 150 ani. Împăratul Traian îndeplini acest deziderat al Romei, ocupând Dacia după al doilea război purtat contra viteazului rege Decebal, care va cădea în luptă apărându-și cu bărbăție țara.

Din anul 106, Traian începu construcția unui val de apărare la răsărit de Olt, numit *limes Transalutanus*, care pornea de la 2 km sud de cetatea Turris (Turnu Măgurele) și mergea pe la Ruș de Vede - în trecut, Roșiorii de Vede azi -, Putineiu - Pitești - Câmpulung - Rucăr - Râșnov = 325 km, ce s-a terminat pe la anul 200 e.n., sub domnia împăratului Septimiu Sever (193-200). Acest val de apărare s-a păstrat sub denumirea de *Drumul lui Traian*, fiind flancat și de un drum, azi șosea națională.

Mai târziu, împăratul Constantin cel Mare (307-337) construi un val de apărare la nord de Dunăre, pe aliniamentul Arcina (azi Gâlmee) - Cârliogași - dealul Gurului, unde se afla un centru al valului de apărare spre răsărit al lui Traian pe Urlui - dealul Ciocâltea la 6 km nord de Belitori (azi comuna Troianu) - Pirum (azi Peretul) - Alexandria de azi - (satul Băcieni în trecut) - Cetatea Daphne pe Dunăre lângă Oltenița.

Arheologul D. Tudor, în opera sa *Romanii în Dacia* ne arată că ei n-au fost numai ocupanți, ci și constructori, au creat așezări - ca orașe sau târguri, mai toate pe vechile vetre traco-dace, de tip rural, cu funcții economice și administrative.

Astfel, cohortele romane pe teritoriul județului Teleorman au construit castrul de pe Dunăre, la 2 km de Turnul zidit mai târziu de Constantin cel Mare, două castre la Pătinie (azi Putineiu pe Călmățui), un castru pe dealul Gurului pe Urlui, sub care se află o așezare tracă pe vatra căreia s-a născut satul Hămsărești, menționat într-un hrisov din anul 1620, unde s-au găsit unelte și ceramică din veacurile 5-4 î.e.n., azi dispărut, castru cetate la Ruș de

Vede pe Bratcov, castrul de la nord de Scrioaștea (Scheiostra în trecut), la Brebina tracă, pe Vedea.

Vom analiza toponimicile trace aflate pe Valul de apărare de la răsărit de Olt, pe locul cărora s-au construit castrele romane, în Teleormanul de azi.

Denumirea de Pătinie (râscruce de drumuri), unde s-au construit două castre romane - azi Putineiu -, o deducem din zăpisiul scris de Eftenie Răspopitul la 4 iunie 1617, corect 1620, prin care jupanița Maria din Drăgănești (Țigănia) cu nepoții ei Chirică și Socolu vinde ocină (parte din moșie) la Băduleasa, lui Manea. Ca martori, la zăpisiul ce se face «la Turcu» (în raiaua Turnu) la 4 iunie 1620, în zi de Bălciul de Rusalii, apar printre alții și «Stan din Pătinie și Murun din Turcul»...

În slava veche *păt* înseamnă drum, din care a derivat *potecă*. Se pare că în popor s-a păstrat prin partea locului paralel cu *Pătinie* și denumirea de *Putineiu* împrumutată de la Slavi. Provine de la rădăcina indo-europeană *păt, ped, pedo* «a merge, cărare, picior, pe jos», consemnată în dicționarul lui Pokorny.

Centrul de la Ruș de Vede a fost construit lângă o davă - așezare tracă.

Așezarea Ruș de Vede în mod cert ne-o arată doi călugări germani: Peter Sparnau și Ulrich von Tennstädt, care, întorcându-se de la Ierusalim spre Bruges, port mare și vechi în Belgia, prin Târnovo-Siștov fac un popas la *Russenart*, adică la *Russen artina* = așezarea de sub cetatea-castru roman, în drum spre Pitești - Curtea de Argeș - Câmpulung - Brașov.

În atlasul Dimăncescu, aflat la cabinetul de hărți al Bibliotecii Academiei R.S.R., avem planșa 116, anul 1772, Roma: *Monumenta Cartografica Moldaviae, Valachiae, Bulgariae*, întocmită de geograful Lotter, cu însemnările: Arcim la castrul Gălmee de la Urria pe Olt, la sud de Crețești, Cholvnic la cetatea Turris, zidită de Constantin cel Mare și întărită de Justinian, apoi de Mircea cel Bătrân și Baiazid Ildârâm, la Turnu Măgurele de azi, Artinna ubi plurimae ruinae la Ruș de Vede, de la 1835, când i s-a dat numele gentilic de Roșiorii de Vede în cinstea lui Mihai Viteazul, în vremea domniei lui Alexandru Ghica.

Castrul roman arătat de geograful Lotter în ruină a fost construit lângă așezarea tracă «ruș», de la care ne-a rămas în popor:

- moșia Rușcana și iazul Rușului
- târgul Rușului și drumul Rușului, etc.
- rușani și rușance, etc.

Scheiostra este menționată pentru prima dată într-un hrisov dat de Neagoe Basarab voievod, la 23 iulie 1512, când dă pe boierii Cernat și Manea Checica spre a hotărâni moșia Comanca (azi Dorobanțu), Prislopul (azi Balta Sărată) și Giurgeova (azi N.Bălcescu), toate pe râul Călmățui, în Teleorman, întărite la 1475-1476 de Laiotă Basarab voievod, mănăstirii Cutlumus de la Muntele Athos.

Din însăși denumirea de Scheiostra - așezare de schei sau insulă de schei, veniți mai târziu - rezultă că acești schei s-au așezat lângă o davă getodacă, lângă care se construise castrul de pe Vedea, ale cărui urme se văd și azi la nord de Scrioaștea. Numele acestei dave nu poate să fi fost decât Brebina, păstrat ca numele unui câmp cu brebenei - plantă cu culori mândre și variate,

pe vatra întinsului și bătrânului sat Scriștea de azi.

Pe valul de apărare construit la nord de Dunăre în vremea lui Constantin cel Mare pe aliniamentul Arcin (Mâlmee) pe Olt - Slobozia Mândra -Cârligați - gara Troianu pe locul unde se întretaie cele două valuri de apărare romane - castrul de pe dealul Gurului pe Urlui - dealul Ciocâlta (5 km sub Roșiorii de Vede) - Peretu - Băcăieni (azi Alexandria) - cetatea Daphnae lângă lacul Greaca, s-au păstrat în popor mai multe denumiri latine și geto-dace. Astfel, la cetatea romană de pe Olt de la sud de Crețești, unde se află numeroase urne funerare s-a păstrat un timp numele latin de Arcim sau Arcin, după care a luat numele slav de Gâlmee - de la *gâlmă* «înălțime» . Slobozia Mândra reprezenta o așezare de țărani în trecut, slobozi de a plăti dări și biruri către Domnie, lângă o *mandră* - numele trac pentru stână sau târlă de oi, luând în popor numirea slavă de *mândră*. Provine de la indo-europeanul *mand - mandura* «ocol», țarc de vite, cum se arată în dicționarul lui Pokorny.

Cârligați (azi Călmățuiul de Jos) păstrează această denumire din substratul limbii române de la *cârligați* plantă cu cotorul plin de noduri ca și butașul de vie încârligat, având ca etimon cuvântul *cârlig* de origine traco-dacă, amintit de I.I. Russu, în *Limba Traco-Dacilor*.

Pirum , cu semnificația de «păr sau peret», reprezintă de fapt pomătul de peri sălbatici, care au crescut în trecut și cresc și azi din abundență pe meleagurile Teleormanului în vestitele păduri ce i-au dat numele (provenit din limba migratorilor turco-cumani de la nord de Dunăre).

Pe vechea vatră a satului Peretu, într-un tumul, s-a descoperit de curând un coif argintat, identificat de profesorul dr. Petre Voivozeanu, muzeograf la muzeul «Răscoala țăranilor din 1907» din Roșiorii de Vede, ca aparținând unui principe trac, ce și-a găsit moartea, fie într-o luptă, fie într-o întrecere de jocuri de război în veacul V î.e.n.

Băcăieni - așezarea de lângă pârâu, azi Alexandria, purtând numele domnitorului Alexandru D. Ghica, de la anul 1835 - provine de la radicalul indo-european *bhog* «pârâu, apă curgătoare».

Enigmaticul râu Vedea considerăm că provine de la etimonul trac *ued*, menționat de Pokorny în dicționarul său cu înțelesul de *zerstellen* «a răzbate» ceea ce ar însemna «apă răzbătătoare» . Și *ud* s-a păstrat în substratul limbii române ca o moștenire de la același *ued* din limba străbunilor traci.

I.I. Russu consideră de asemenea că Oltul provine de la tracicul *Aluta*.

A trecut în limba latină sub forma *Alutus*, și apoi în daco-română a devenit în decursul vremii *Olt*, cântat de popor ca «râu blestemat, ce s-a făcut adânc și lat și cu sânge amestecat», ceea ce înseamnă «greu de trecut dintr-o parte într-alta».

În concluzie, vedem că și în Câmpia Dunării, în deosebi în județul Teleorman, s-au păstrat de-a lungul secolelor denumiri de la străbunii noștri traci și romani cu toată vitregia vremurilor din evul mediu, arătându-se astfel continuitatea traco-romană în Dacia. Urmașii Traco-Romanilor au trăit la adăpostul cetăților dace, al castrelor romane și al pădurilor nemărginite, pe care Cumanii migratori cavaleri ai deșertului le-au numit *Teliorman* și *Deliorman* (pădure deasă - pădure nebună).

Cornelia Murariu Dragan 1897 - 1981

Fiică a Lugojului, Cornelia Murariu se înscrie printre figurile care au înălțat prin personalitatea lor prestigiul orașului bănățean. S-a născut dintr-un neam ce perpetuează o tradiție străveche cu rădăcini în lumea geto-dacă care aici, la hotarele Hațegului, își are obârșia. A avut o viață frumoasă, plină - pentru că așa a vrut și a știut să și-o zidească, biruind piedici care ar fi doborât zece bărbați. «Mi-o plăcut munca, și cu voință și strădanii am realizat de toate» - mărturisea acum patru ani. Lugojenii și-o amintesc ca harnică și pricepută maistoriță, prezentă în toate asociațiile și manifestările culturale și sociale ale orașului. Și-o amintesc ca mamă destoinică, capabilă să dea o educație aleasă celor trei fii. Și-o amintesc pentru priceperea, dârzenia și omenia cu care a știut să conducă tăbăcăria, cel mai mare atelier din Lugoj; muncitorii din atelier îi erau aliați: « I-am mulțumit pe toți, am fost mulțumită și eu și fericită, când i-am văzut lucrând cu drag și cu fața senină». Și-o amintesc cu emoție pentru întoarcerea ei la Lugoj, acasă, după ani îndelungați petrecuți pe alte tărâmuri.

Fiică a României, Cornelia Murariu și-a manifestat fără frică sentimentele românești încă de pe băncile școlii; căci era nevoie de curaj să te declari român pe vremea când Lugojul se afla sub stăpânire

străină. Eliminarea din toate școlile Imperiului habsburgic, așa a fost pedepsită Cornelia Murariu pentru că într-o zi a cutezat să-i răspundă unui inspector școlar mogior: «Sunt româncă». De-a lungul anilor postbelici, a fost mereu cu sufletul aproape de pământul natal; pe unde a trecut a lăsat o amintire frumoasă, pe care cei ce au cunoscut-o o leagă de numele de român. La apusul vieții, Cornelia Murariu Drăgan a dăruit literaturii românești acele vibrante «simple povestiri», cum și-a subintitulat volumul de amintiri *Rădăcini*.

A cunoscut oameni mulți, în multe țări, și dacă și-a iubit Lugojul și țara, nu i-a disprețuit nici i-a urât pe cei de alt neam, ci le-a fost tuturor

aproape. Născută într-un oraș românesc ce găzduiește feluri străini, în tradiționalul spirit de ospitalitate al neamului nostru, Cornelia Murariu Drăgan a știut să se ridice deasupra unui patriotism

îngust. A fost deci și o nobilă fiică a Europei. Scriind de aici, din Italia, îi prețuim și pentru aceasta exemplul, pe care recenta ei moarte fizică nu-l va putea șterge.

Redacția

BUNICA MEA

Dedicată D-lui Iosif Constantin Drăgan, care și-a pierdut ființa cea mai scumpă, mama sa, în luna octombrie 1981, în România. Durerile sunt proporțional de adânci cu iubirile intense. Unele se urmează altora...

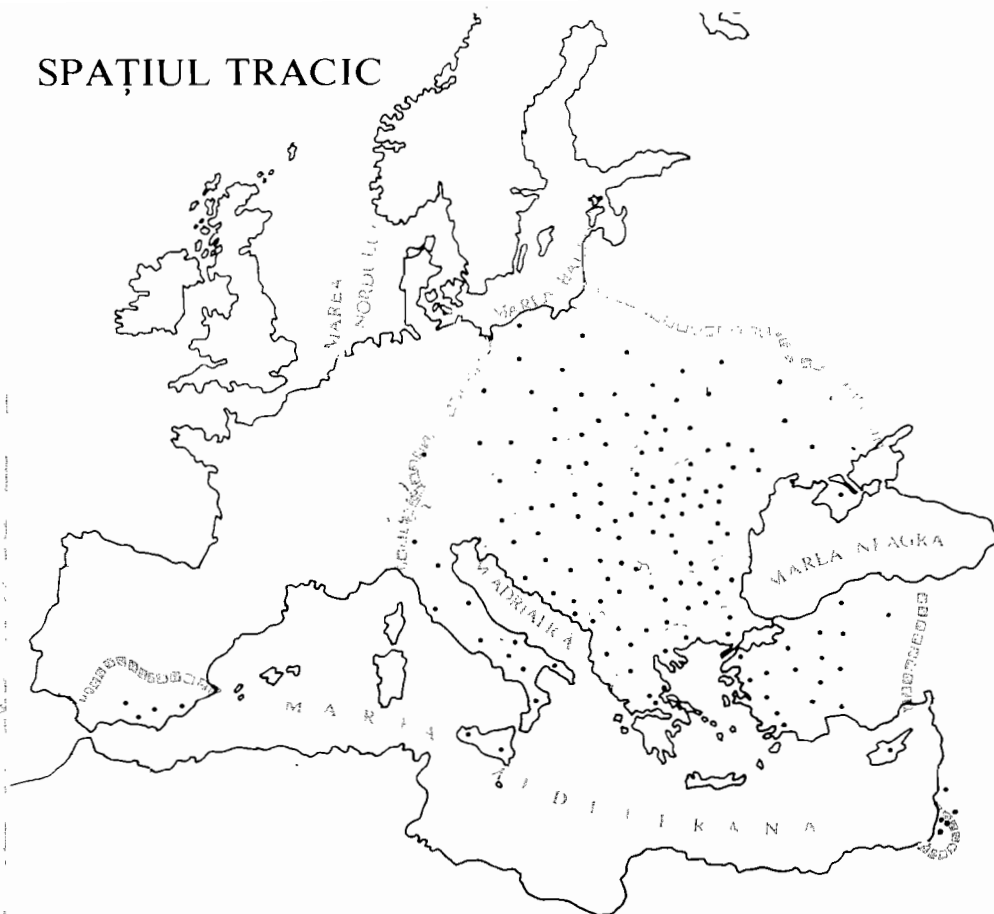
Eugen Enea Caraghiaur

Blândă ca o porumbea,
Era bunica.
Contesă sveltă
Și înaltă.
Sub greul ochilor
Purta
Pentru nepot
Iubirea sa.
Te văd ca-n vis
Bunică scumpă
Când îmi cântai
Sub dud ușor
Un cântec dulce,
Protector...
Și mă mustrai
Când n-ascultam
Povața ta:
Stai liniștit
Când cineva
Te va lovi
Răspunde-i calm
C-a ta bunică
Te-a îndemnat
Să nu lovești

Ci să iubești.
Bunică scumpă
M-ai iubit
Când, uneori,
Te-am necăjit,
De câte ori
Te-am supărat...
Dar tu mereu
M-ai sărutat.
Ningea ușor
Și era frig
Și te-am găsit
Întinsă, lin,
Ca o năframă de senin
La moartea ta.
Ningea ușor,
Când te-au adus
În țintirimul
Gloduros
Și cruce albă
De stejar
Te-a apărat de ger și jar
Cu zecii, anii au trecut...
Pământul meu,

Basarabean,
Te-a strâns în el
Și-al tău alean,
Căci nimeni altul
Nici chiar eu
Nu pot să plâng
La capul tău.
Din depărtări,
De peste mări,
Doar gândul
Saltă
Ca un val
Pe al tău mal...
Bunică scumpă,
Vis de dor,
Mă-ndrept spre tine
Ca un nor,
Chemarea ta
Din infinit
Alină dorul
Chinuit...
8 noiembrie 1981
Montréal-Nord, Qué.

SPAȚIUL TRACIC

**Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor (Herodot)**

<i>Gavrilă Copil: Perit-au Dacii? Unde sunt Românii din Dacia?!</i>	1
<i>Liviu Jurchescu: Il figlio di Romula</i>	7
<i>I.N. Mailat: Toponimice geto-dace în câmpia Dunării pe valurile de apărare construite de Români</i>	11
<i>Cornelia Murariu Dragan</i>	14
<i>Eugen Caraghiaur: Bunica mea</i>	15

NOI TRACII
Redacția: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunio
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)